

Τίτλος: *ΠΑΛΙΟΙ ΔΕΣΜΟΙ, ΝΕΟΙ ΤΟΠΟΙ*
Συγγραφέας: ΖΩΗ ΜΠΟΖΕΜΠΕΡΓΚ

© Εκδόσεις ΣΤΕΡΕΩΜΑ Α.Ε., 2020

© Ζωή Μπόζεμπεργκ

Για την ελληνική γλώσσα σε όλον τον κόσμο

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου συνολικά ή τμηματικά με οποιονδήποτε τρόπο ή μέσον χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΣΕΙΡΑ: *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ*

ISBN: 978-960-8061-80-4

Εικόνα εξωφύλλου:

© Theofilos Tsimas

Τίτλος: *I love you to the moon and back*

Εκδόσεις ΣΤΕΡΕΩΜΑ Α.Ε. / ΣΙΟΛΑ-ΑΛΕΞΙΟΥ

Κομνητών 24, Αθήνα 11472

Τηλ.210-6426393

Fax 210-6459312

E-mail: info@stereoma-sa.gr

www.stereoma-sa.gr

Facebook: Εκδόσεις Στερέωμα

ΖΩΗ ΜΠΟΖΕΜΠΕΡΓΚ

ΠΑΛΙΟΙ ΔΕΣΜΟΙ,
ΝΕΟΙ ΤΟΠΟΙ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΕΡΕΩΜΑ

Όπως τα πεύκα
κρατούνε τη μορφή του αγέρα
ενώ ο αγέρας έφυγε, δεν είναι εκεί
το ίδιο τα λόγια
φυλάγουν τη μορφή του ανθρώπου
κι ο άνθρωπος έφυγε, δεν είναι εκεί.

(ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ,
Τρία κονφά ποιήματα, Επί σκηής, Στ')

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κάποια πράγματα δεν αλλάζουν	11
Πίνοντας καφέ	13
Το παλιό σπίτι	19
Πατρίδα	21
Θεσσαλονίκη. Το τέλος. Κι η αρχή	37
Το δοξάτο	53
Έρωτας. Και πόλεμος	60
Η γειτονιά	83
1995. Πόλη	99
Ησυχία δεν έχουμε σ' αυτόν τον τόπο	116
Πάνορμος - Θεσσαλονίκη	120
Όλα θα φτιάξουν. Ή σχεδόν	134
Πόσο απέχει το 1922;	157
Νήματα φιλίας	166
Δεκαετία του '60. Από το χωριό στη Γερμανία	181
Η παιδική ηλικία έχει εφιάλτες	188
... Έχει και μαγεία	193
«Τα καημένα τα νιάτα τι γρήγορα που περνούν»	196
Τέλη του '50. Τα εφόδια του Δημοστικού	206
Τα κορίτσια κάνουν καριέρα	220

Στην επαρχία του '70	225
1974	255
Η μεταπολίτευση και το αλλά	271
Οι παλιές ιστορίες δεν παλιώνουν ποτέ	278
Success story	285
Οι παράλληλοι τέμνονται;	299
Σπίτι. Επιτέλους	312

ΚΑΠΟΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΔΕΝ ΑΛΛΑΖΟΥΝ

Με τον νοτιά η μυρωδιά της θάλασσας έρχεται κυματιστά πάνω από τον κόλπο, περνάει το κράσπεδο της παραλίας, τυλίγει τον παλιό Πύργο και ξεχύνεται στους κάθετους δρόμους, για ν' ανηφορίσει μέχρι την Άνω Πόλη. Εξασθενημένη εκεί πάνω, μόλις που χαϊδεύει τα υψηλά τείχη. Καταλαγιάζει χωρίς να τα δρασκελίζει, και νοτίζει τις παμπάλαιες πέτρες τους, τα τόξα και τις ζώνες με τα τούβλα που ποικίλλουν την όψη της επιφάνειας, τα κεραμουργήματα με τους σταυρούς, τους ήλιους και τους ρόμβους, τις επιγραφές που δοξάζουν εκείνους που χρηματοδότησαν κι επισκεύασαν ολόκληρα τμήματα ή έκτισαν καινούριες πύλες, έναν Ορμίσδα που ολοκλήρωσε το έργο χείρας έχων καθαράς, μια κραταιά κυρία και δέσποινα ημών κυρά Άννα Παλαιολογίνα. Οι κόκκινες μυτούλες των παιδιών που παίζουν έξω πάλλονται. Κι οι μεγάλοι, όταν εγκαταλείπουν τη ζέστη του σπιτικού αέρα, αναγνωρίζουν μ' ευχαρίστηση τη θαλασσινή φρεσκάδα της, μόλις περάσουν το κατώφλι τους. Αυτός ο θαλάσσιος κόλπος που η πόλη όλο και μεγαλώνει την αγκαλιά της για να τον χωρέσει καλά, αυτός ο θαλασσινός νοτιάς που τον νιώθεις όχι μόνο να μπαίνει από τα ρουθούνια σου αλλά να τυλίγει και το δέρμα σου, αυτό το γνώριμο σε εκατοντάδες γενιές βουνό με την ολύμπια φιλικότητα, καλοκαθισμένο ακριβώς απέναντι από την Πλατεία Αριστοτέλους, είναι τα πρώτα χνάρια στην ψυχή, που τα κουβαλούν ως το τέλος ντόπιοι και μέτοικοι.

Μέτοικοι ήταν οι Ρωμαίοι που από τον 2^ο αιώνα προ Χριστού απλώθηκαν με φόρα παντού, μέτοικοι ήταν οι Τούρκοι που στρογγυλοκάθισαν μετά την κατάκτησή της στα 1430 κι έφυγαν όλοι το 1923 με την ανταλλαγή των πληθυσμών, μέτοικοι ήταν οι Εβραίοι που ήρθαν κατά χιλιάδες το 1492, διωγμένοι από τις πυρές των χριστιανών βασιλέων της Ισπανίας, έγιναν επί πεντέμιση αιώνες πιο ντόπιοι από τους ντόπιους για να απομείνουν σήμερα ελάχιστοι, ούτε δυο χιλιάδες, μετά το ανήκουστο έγκλημα της ναζιστικής θηριωδίας. Πόσοι άραγε από εκείνους τους Έλληνες που πρώτοι κατοίκησαν τη νεοϊδρυθείσα από τον Κάσσανδρο πόλη άφησαν απογόνους που συνέχισαν κι εκείνοι τη ζωή μέσα στα τείχη της κι επιβίωσαν από επιθέσεις, αλώσεις, σφαγές, λιμούς και διώξεις Σλάβων, Σαρακηνών, Νορμανδών, Φράγκων και Τούρκων; Και πόσα ελληνικά πλήθη ήρθαν στη διάρκεια του εικοστού αιώνα, ξεριζωμένα με τη βία από τη βασανισμένη Ανατολική Θράκη κι από την καθημαγμένη Μικρά Ασία, πόσοι μέτοικοι από όλες τις γωνιές της ελληνικής υπαίθρου, εξαθλιωμένοι από την κρατική αδιαφορία ή από τις πολεμικές συγκρούσεις, αναζητώντας στην πόλη μια καλύτερη ζωή, μα κουβαλώντας στην καρδιά τους το χωριό και τις συνήθειές του; Ποιους να πει κανείς ντόπιους και ποιους μέτοικους σ' αυτή την πόλη...

ΠΙΝΟΝΤΑΣ ΚΑΦΕ

Η Ευγενία πίνει την πρώτη γουλιά του ζεματιστού καφέ. Τον έκανε βαρύ και με ελάχιστη ζάχαρη, λιγούλακι στη μύτη του κουταλιού, όπως πάντα.

«Και στην πέτρα να φυτρώνει!» εύχεται.

«Πώς τον πίνεις έτσι καυτό, γανωμένο είναι το στόμα σου;» λέει τη χιλιοειπωμένη απορία του ο Στρατής.

Είναι ήδη έτοιμος να φύγει για δουλειά.

«Θα περάσω πρώτα από τον Χαρισόπουλο, κάτι με θέλει... κι ύστερα βλέπουμε», λέει χαιρετώντας την.

Εκείνη μένει με τις σκοτούρες της. «Ο Χαρισόπουλος θα τον πληρώσει σίγουρα, αλλά δεν φαίνεται και μεγάλη η δουλειά... Τι θα γίνει με τόσα έξοδα;» Το βάρος στην καρδιά μεγαλώνει καθώς το μυαλό της κατακλύζεται από άλλη στενοχώρια, έχει τόσες άλλωστε που συνωστίζονται εκεί μέσα και χτυπιούνται συνεχώς, ποια να πρωτοβγεί στην επιφάνεια... «Τι θα γίνει με τη Μαίρη;» Κοιτάζει σκεπτική τη μεγάλη κόρη της. «Καταντήσαμε να μην τολμάμε ούτε να της μιλήσουμε!»

Στις διαφωνίες η Μαίρη ανεβάζει την ένταση. Όταν θέλει να απορρίψει κάτι, κάνει γκριμάτσες για να προκαταλάβει τον συνομιλητή της και να του επιβληθεί, σουφρώνει τη μύτη και τα φρύδια, προβάλλει τα χείλια, κάνει συσπάσεις στα μάγουλα και διανθίζει τα λεγόμενά της με ήχους που θεωρεί αποστομωτικούς, από ένα μακρόσυρτο ειρωνικό «Μμμμμμ» ως ένα κοφτό αποδοκιμαστικό «Πχχ». Θα

μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι αυτά είναι και τα κυριότερα όπλα του οπλοστασίου της, μια που, χωρίς συγκρότηση, ο λόγος της είναι φτωχός και τα επιχειρήματά της ακόμα φτωχότερα. Έχει επίγνωση αυτής της αδυναμίας της, αλλά την αποδίδει σε έλλειψη ψυχραιμίας, δηλαδή σ' ένα άλλο σύμπτωμα, επειδή πάντα στυλώνει τα πόδια κι αρνείται να προχωρήσει στο επικίνδυνο μονοπάτι των αιτίων. Σε σπάνιες στιγμές διαύγειας και ειλικρίνειας παραδέχεται απλώς ότι δεν είναι ικανή να κάνει ήρεμο διάλογο με αποτέλεσμα να παρασύρεται από τα νεύρα της και να χάνει το δίκιο της:

«Έτσι και μπλέξω σε ανταλλαγή απόψεων, φουντώνω, λέω άλλ' αντ' άλλων, πετάω στο τέλος και καμιά βαριά κουβέντα και βγαίνω και φταίχτρα από πάνω!»

Η αντιπαράθεση που ενδέχεται να τη βγάλει φταίχτρα κάνει βέβαια την εμφάνισή της αποκλειστικά και μόνο σε διαφωνίες με τον αγαπημένο της ή με τους συναδέλφους στο γραφείο, με όσους δηλαδή νιώθει ότι βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, γι' αυτό και φυλάγεται όσο μπορεί. Με όλους τους άλλους δεν κάνει πίσω αλλά τείνει πάντα, με τον απόλυτο τρόπο του μονολόγου της και με τα ηχητικά εφέ, να προλάβει και να παρασύρει τον συνομιλητή ώστε να καταπιεί τη γλώσσα του μην τολμώντας να εκφράσει τη δική του άποψη.

Είναι η τροπή που παίρνουν τα πράγματα όταν βρίσκεται με τους δικούς της. Οι γονείς και η αδελφή της παρασύρονται από τη Μαίρη για διαφορετικούς λόγους ο καθένας. Ο Στρατής γιατί είναι της κουβέντας αλλά δεν είναι του διαλόγου, τη συζήτηση για σοβαρά θέματα, βλέπε οικονομικά, την αποφεύγει όπως ο διάολος το λιβάνι ή, αν στρι-

μωχτεί, βάζει κάτι αγριοφωνάρες που τρομοκρατούν τη γυναίκα του ώστε να σταματήσει. Αντίθετα, χαίρεται να κουβεντιάξει με την οικογένεια, με σκοπό να τους διασκεδάξει με τις αφηγήσεις του. Σε ενδεχόμενη αντιπαράθεση με την κόρη του όμως, έτσι και βγάλει στη φόρα η Μαίρη το θορυβώδες οπλοστάσιό της, δεν δίνει σημασία στο νόημα ή στην ένδειξη των επιχειρημάτων, αλλά περιορίζεται, απλώς, να θαυμάζει την παραφορά της:

«Εσύ, παιδί μου, δικηγόρος έπρεπε να γίνεις!» της λέει, κι αλλάζει κουβέντα.

Η Ευγενία πάλι, με το που ανεβάζει την ένταση η κόρη της, κάνει μια πρώτη απόπειρα λέγοντας:

«Δεν μαλώνουμε, βρε παιδί μου, μια ήρεμη συζήτηση πάμε να κάνουμε, σαν οικογένεια, όχι σαν εχθροί!».

Ενενήντα εννιά στα εκατό η προσπάθειά της πέφτει στο κενό. Δεν υψώνει ποτέ τη φωνή της, δεν κάνει γκριμάτσες και χειρονομίες, δεν θυσιάζει ποτέ την ευγένεια στον βωμό της επικράτησης, πώς λοιπόν να τα βγάλει πέρα με τους φωνακλάδες της οικογένειας; Έτσι παραιτείται αμαχητί γιατί ο καβγάς είναι εντελώς έξω από τη φύση της. Το δικό της φυσικό είναι να καταπίνει υπομονετικά άλλη μια βουβή στενοχώρια. Συνήθως η αντίθεση της Μαίρης έχει στόχο τους γονείς, αλλά, λόγω στενότητας χώρου, σχεδόν πάντοτε οι σκληρές ξετυλίγονται παρουσία και της μικρότερης αδελφής. Την περίοδο των εφηβικών διεκδικήσεων της Μαίρης η Χριστίνα ήταν πολύ μικρή για να έχει λόγο. Όσο μεγάλωναν όμως και οι δυο, παρόλο που η μικρή δεν έπαιρνε ποτέ θέση στα προσωπικά-ερωτικά της Μαίρης, οι κόντρες γίνονταν συχνές, όποτε ο εγωισμός, η ζήλεια ή και τα δυο μαζί έσπρωχναν τη Μαίρη να υποτιμά την αδελφή της

κοροϊδεύοντάς την ή προσπαθώντας αυταρχικά να επιβάλει τις δικές της επιλογές σε όλα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ζυπνούσε κι ο εγωισμός της Χριστίνας, που αντιδρούσε ορμητικά και ο καβγάς ήταν αναπόφευκτος. Όλα τα χρόνια που τα τέσσερα άτομα της οικογένειας συμβιώνουν στο παλιό σπίτι της Διαλέττη κι αργότερα στο μικρό διαμέρισμα στην ίδια γειτονιά, αυτό είναι το κλίμα.

«Αμάν πια η γκρίνια κι οι καυγάδες! Στο σπίτι μου τέτοια δεν ξέραμε, δεν μεγάλωσα εγώ έτσι! Έχω τα ντουβάρια να με πλακώνουν που δεν βγαίνω να πάω πουθενά, έχω και την γκρίνια τους και τις φωνές τους. Βαζιέστησα!» λέει από μέσα της η Ευγενία και σφραγίζει με άλλη μια επανάληψη του πολιτικού «Βαζιέστησα!» τις μαύρες της σκέψεις, πάντα σιωπηλή μπροστά στις πίκρες. Απεχθάνεται τις εντάσεις, δειλιάζει στις αντιπαράθεσεις κι αποτραβιέται στη γωνίτσα της.

Όπως όλες οι μητέρες, διαφορετικές φανταζόταν τις κόρες της όσον καιρό ήταν μικρές. Κι όταν μεγάλωσαν, συνέκρινε αναπόφευκτα την πραγματικότητα με ό,τι είχε ευχηθεί και προσδοκούσε: να σέβονται τους μεγαλύτερους, να είναι ασυμβίβαστες σε θέματα ηθικής κι αξιοπρέπειας, όπως η πατρική της οικογένεια, να μορφωθούν και να είναι έξυπνες, αλλά κυρίως άνετες στους τρόπους, ευγενικές και γλυκομίλητες στις κοινωνικές τους επαφές, ώστε να γίνουν κοσμαγάπητες. Αυτόν τον συνδυασμό θεωρούσε ιδανικό, σ' αυτόν προσέβλεπε. Ωστόσο δεν τον διέκρινε σε καμία από τις δυο και, με τον καιρό, έπιανε συχνά τον εαυτό της να παλεύει με την απογοήτευση και την αγωνία. Τι θ' απογίνει η Μαίρη, πάντα μουτρωμένη και με απλωμένο συνεχώς το ζωνάρι για καβγά, αν δεν την παντρευτεί εκείνος ο ασυ-

νειδήςτος εγωιστής; Και τι θ' απογίνει η Χριστίνα, με τις εκρήξεις των νεύρων μέσα στο σπίτι, αλλά και με τις ντροπές και τη βουβαμάρα που την πιάνει όταν βρεθεί μπροστά σε ξένους;

Είναι αλήθεια βέβαια –και δεν παρουσιάζει αυτό καμιά πρωτοτυπία– ότι και οι κόρες διαφορετική εύχονταν να είναι η μάνα τους. Η μεγαλύτερη θα την ήθελε ανεκτική σε θέματα θηικής, «Συνέχεια με πηίζει να παντρευτώ και τρέμει στην ιδέα του τι θα πει ο κόσμος, λες και είμαστε στα 1800!» Επιπλέον της καταλόγιζε ανέκαθεν μια αδράνεια, μια παθητικότητα, θεωρώντας ότι αυτή ήταν η αιτία που πήγαιναν κατά διαβόλου τα οικονομικά του σπιτιού. Έτσι, το γεγονός που την έκανε για χρόνια να υποφέρει, η στέρηση πολλών πραγμάτων, συντηρούσε και ανατροφοδοτούσε την εχθρική προς τη μάνα της διάθεση. Η μικρότερη πάλι, στενοχωριόταν που καταλάβαινε την ενδόμυχη απογοήτευση της μάνας, πιο πολύ γιατί η απογοήτευση ήταν και προσωπικό της συναίσθημα. Γεννιόταν μέσα της κάθε φορά που συνειδητοποιούσε τη δική της αδεξιότητα στις κοινωνικές επαφές, ιδίως σε όσες αφορούσαν το αντίθετο φύλο, και πίστευε ότι οφειλόταν στον χαρακτήρα της μάνας: πάντα λιγόλογη και συχνά εντελώς σιωπηλή, δεν έδινε συμβουλές, δεν πρότεινε λύσεις, δεν αναλάμβανε πρωτοβουλίες κι έκανε τη Χριστίνα να αισθάνεται ολομόναχη στην αναζήτηση διεξόδων ή κατευθύνσεων.

Είκοσι χρόνια που έζησαν σε κείνο το παμπάλαιο σπίτι στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, αλλά και στην υπόλοιπη ζωή της, η Ευγενία πάσχιζε να συγκροτήσει μια οικογενειακή ζωή, διασώζοντας στοιχεία της δικής της παιδικής ηλικίας στη μνήμη της, έτσι όπως τα είχε επεξεργαστεί η φαντασία

της. Ανήκε στους ανθρώπους εκείνους που, έχοντας μεγαλώσει μέσα σε οικογενειακή θαλπωρή και οικονομική άνεση, καλλιεργούν με επιμονή τις «χρυσές» εκείνες αναμνήσεις, πετώντας στη λήθη τα αρνητικά στοιχεία τους και συνθέτοντας τα υπόλοιπα σ' ένα σύνολο που ποτέ δεν είχε πραγματική υπόσταση, είχε παρ' όλ' αυτά στη σκέψη τους όνομα: ευτυχία. Γι' αυτό, όσο πολλαπλασιάζονται τα δύσκολα, όπως συμβαίνει στη ζωή όλων, τόσο αγχιστρώνονται στις αναπολήσεις του «ευτυχισμένου» παρελθόντος, με αποτέλεσμα να μεγαλώνει η δυσφορία τους για το παρόν. Έτσι κι η Ευγενία, δέσμια της μνήμης και της φαντασίας, φύλαγε ως πυρήνα του είναι της τα σπαράγματα της παιδικότητάς της και πάσχιζε μάταια, όπως ήταν φυσικό, να τα συνθέσει στο νέο πλαίσιο του παρόντος. Όσο έτεινε βέβαια προς τον μάταιο στόχο, τόσο απογοητευόταν. Φωτεινές αναμνήσεις βούλιαζαν μες στις σκοτεινές γωνιές του σπιτιού και χάνονταν στις χαραμάδες όπου μπαϊνόβγαιναν οι κατσαρίδες, η χαρά της ανεμελιάς και το αίσθημα της ασφάλειας θρυμματίζονταν μέσα στην παγωνιά της θεόρατης κουζίνας, κονιορτοποιούνταν άπιαστα και χάνονταν από τα ανοιχτά παράθυρα στη σκόνη του δρόμου.

ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΣΠΙΤΙ

Ο δρόμος είναι η Διαλέττη, πολύ κοντά στη Διεθνή Έκθεση, παράλληλος στην Εθνικής Αμύνης, τη λεωφόρο που οδηγεί από τον Λευκό Πύργο ψηλά στην πλατεία Συντριβανίου και εκείνα τα χρόνια είχε μετονομαστεί σε Βασιλίσσης Σοφίας. Το σπίτι βρίσκεται, όπως ανεβαίνεις τη Διαλέττη, στην αριστερή γωνία με την Μανουσογιαννάκη.

Ανεβαίνεις τρία άνετα σκαλιά, με το άσπρο τους μάρμαρο στρογγυλεμένο στις άκρες και χτυπάς το κουδούνι, ή χτυπάς το τακ-τακ, όπως λένε τα παιδιά το ρόπτρο, το μεταλλικό μαύρο χεράκι που κρατάει τη μαύρη μπαλίτσα του. Σου ανοίγουν.

Στο κεφαλόσκαλο, από την εσωτερική πλευρά, υπάρχουν άλλα δυο μαρμάρινα σκαλάκια και μετά είναι το χολ. Δεξιά μια πόρτα, το σαλόνι, αριστερά μια μεγάλη κρεβατοκάμαρα. Στη μέση του χολ μια ωραία, μεγάλη ξύλινη σκάλα για το πάνω πάτωμα, που νοικιάζουν οι δυο αδελφές, το Αλεξαντρί και η Λεγκούδα. Κάτω από τη σκάλα υπάρχει το πιο σκοτεινό και τρομακτικό ντουλάπι του σπιτιού. Στο βάθος μια πόρτα πάντα ανοιχτή: πίσω της είναι αποθηκευμένη η σημαία με το μεγάλο κοντάρι της, απαραίτητη στη μετεμφυλιακή εποχή για τον υποχρεωτικό σημαιοστολισμό στις εθνικές επετείους («Στρατή, τη σημαία»), υπενθυμίζει κάθε φορά η Ευγενία, «θα περάσει ο χωροφύλακας!») Από κει ξεκινά αριστερά ο διάδρομος, πάντα μισοσκότεινος, με δυο σκαλάκια στη μέση της διαδρομής που οδηγούν στο λίγιο

ψηλότερο επίπεδο της κουζίνας και του καμπινέ. Ο διάδρομος συνεχίζεται και στρίβει αριστερά, εκεί ακριβώς που βρίσκεται η καταπακτή για το υπόγειο, ενώ τρία βήματα πιο πέρα ανοίγει η πόρτα της κουζίνας.

Μεγάλη και γωνιακή, έχει ένα παράθυρο που βλέπει στον δρόμο κι ένα άλλο στον δεξιό τοίχο που βλέπει στην αυλή. Ανάμεσα στα δύο παράθυρα, εκεί που κάνει ρεύμα το καλοκαίρι, κρέμεται το «φανάρι» για τη συντήρηση των τροφίμων. Δεξιά η πιατοθήκη και ο νεροχύτης. Όλος ο δεξιός τοίχος, από το παράθυρο της αυλής ως την άλλη γωνία, καταλαμβάνεται από μια μεγάλη κατασκευή με φουρνέλα και κτιστή καμινάδα που όμως, γερασμένη από τις δεκαετίες, δεν χρησιμεύει πια παρά σαν βάση για μια μικρή γκαζιέρα, όπου μαγειρεύεται το φαγητό. Στον απέναντι τοίχο ένα ψηλό ξύλινο ντουλάπι βαμμένο στο χρώμα της ώχρας κι ένα μικροσκοπικό παμπάλαιο καναπεδάκι. Από πάνω του κρέμεται ένα καθράκι με δύο γατάκια, φιλοτεχνημένα όπως οι παιδικές ζωγραφιές του 19^{ου} αιώνα. Δίπλα μια μικρή σιδερένια σόμπα. Στο κέντρο ένα ορθογώνιο τραπέζι με τέσσερις καρέκλες. Τον χειμώνα, στη μέση της κουζίνας μεταφερόταν η μεγάλη τσίγκινη σκάφη για το σαββατιάτικο μπάνιο των παιδιών και πάνω σε μια καρέκλα δίπλα της ο μπακιρένιος τέντζερης με το ζεστό νερό και τον μαστραπά. Πολύ αργότερα, αρχές της δεκαετίας του '50, προστέθηκαν στις ανέσεις του σπιτιού μια παγωνιέρα κι ένα ντους.

Πάνω από την κουζίνα και ίση μ' αυτήν σε εμβαδόν υπάρχει ταράτσα στρωμένη με πλάκες ηλικίας τουλάχιστον εξήντα χρόνων. Όταν βρέχει, το ταβάνι της κουζίνας μετατρέπεται σε σουρωτήρι. Ό,τι κι αν δοκίμασε κατά καιρούς ο Στρατής για μόνωση αποδείχτηκε ανεπαρκές. Κι

έτσι, στον βροχερό καιρό, επιστρατεύονται δοχεία κάθε λογής για το μάζεμα του νερού που στάζει και η Ευγενία συχνά αναγκάζεται να κάνει κάποια δουλειά στον νεροχύτη με το ένα χέρι ενώ με το άλλο κρατάει ανοιχτή τη μαύρη ομπρέλα του Στρατή. Ούτε έχει νόημα ν' ανάψουν τη σόμπα στην κουζίνα, αφού δεν μπορείς να σταθείς εκεί μέσα. Τον χειμώνα με τις βροχές και τα μεγάλα κρύα, με τα χιόνια και τα μακρουλά κρύσταλλα να κρέμονται στη σειρά από το γείσο της στέγης, δεν αφήνει τα παιδιά να μπουν στην κουζίνα για να μην αρρωστήσουν. Πηγαίνουν μόνο νωρίς το πρωί για να πλυθούν στον νεροχύτη πριν φύγουν για το σχολείο, ένα οδυνηρό βασανιστήριο, γιατί δεν φτάνει που ο χώρος της κουζίνας είναι ψυγείο και στάζει από παντού, είναι και το νερό της βρύσης ανυπόφορα παγωμένο. Τα χειμωνιάτικα μεσημέρια και βράδια κουβαλάνε τα πιάτα τους στο δωμάτιο με τη σόμπα για να φάνε.

Αυτή η σόμπα είναι πορσελάνινη με σκαλιστό πράσινο πλακάκι, βρίσκεται στη μέση της κρεβατοκάμαρας κι είναι η μεγάλη παρηγοριά του χειμώνα, γιατί κρατάει τη ζέστη και κάνεις οικονομία στα ξύλα, ενώ δεν φοβάσαι να την πλησιάσεις, όπως τη σιδερένια σόμπα του σαλονιού που ζεματάει ολόκληρη. Κοντά της στέκεται το πολυγωνικό τραπέζακι, «το τραπέζι του τσαγιού», όπως το λέει η Ευγενία, στο οποίο τα παιδιά γράφουν τα μαθήματά τους, η μικρή νωρίς το απόγευμα, η μεγάλη το βράδυ, υπό το φως ενός μικρού πορτατίφ, όταν επιστρέφει τουρτουρίζοντας από το απογευματινό σχολείο ή τα γαλλικά. Κάνει πρώτα λίγη ώρα να συνέλθει από το κρύο και γι' αυτό κάθεται πάνω στην πήλινη σόμπα, αδιαφορώντας για τις φωνές της μαμάς της «Κατέβα από κει, αιμορροΐδες θα πάθεις».

Η κρεβατοκάμαρα είναι μεγάλη, με δύο παράθυρα που βλέπουν στη Διαλέττη. Δίπλα στο σιδερένιο διπλό κρεβάτι των γονιών το κολλημένο στη γωνία, είναι τοποθετημένο ένα μικρότερο, παιδικό, με άσπρο προστατευτικό δίχτυ στα πλαϊνά του, που θα καταργηθεί όταν η μικρότερη γίνει έξι χρονών και μετακομίσει στο σαλόνι, παρέα με τη μεγάλη. Στον τοίχο, καρφωμένο δίπλα στο κρεβάτι των γονιών, ένα λεπτό χαλί απλώνει τις καφέ αποχρώσεις ενός τοπίου με ποταμάκι, δέντρα, έναν πύργο στο βάθος και σιλουέτες ανθρώπων και ζώων σε κίνηση. Μια από τις ελάχιστες φορές που ο Στρατής τα είχε πιει με φίλους και ξύπνησε μέσα στη νύχτα με επιτακτική την ανάγκη να αδειάσει το αλκοόλ από το στομάχι του, ανακουφίστηκε πάνω σ' αυτό το τοπίο, τόσο ζωντανή, φαίνεται, του είχε εντυπωθεί η αίσθηση του βάθους του.

Τον χειμώνα εκεί μέσα είναι ωραία και χουχουλιστά, τις μέρες με τον δυνατό άνεμο που κατεβαίνει από τον Βαρδάρη και το γκριζωπό φως της συννεφιάς, τις βραδιές με τον φωτισμένο κύκλο γύρω από το πορτατίφ και το λαμπύρισμα των άνθρακων κάθε φορά που ανοίγουν το πορτάκι της σόμπας όσο ψήνονται τα κάστανα. Η μικρότερη, μέχρι να πάει στο σχολείο, κοιμάται τα μεσημέρια κι όταν ξυπνάει αντικρίζει πάντα την Ευγενία καθισμένη μπροστά στο ένα παράθυρο να ράβει, τότε έναν ποδόγυρο που θέλει να κοντύνει, τότε κάτι που ξηλώθηκε. Συνήθως μουρμουρίζει κι από κανένα τραγουδάκι, «Τα καημένα τα νιάτα, τι γρήγορα που περνούν, κι όταν είναι φευγάτα, πίσω ποτέ δεν γυρνούν», ή, όταν θυμηθεί την πατρίδα της, πιάνει με σπασμένη φωνή το «Καροτσιέρη τράβα, να πάμε στα Ταταύλα, πόσα τάλιρα γυρεύεις, να με πας και μη με φέρεις». Κι όταν δει τη μικρή

να σηκώνεται από το κρεβάτι της, αφήνει τα τραγούδια και πιάνει τις αναμνήσεις.

«Είχαμε ένα σκυλάκι μαύρο, μαλλιαρό και πολύ έξυπνο. Το λέγαμε Άργο. Όταν έβλεπε τη μαμά μου να μας ντύνει με τα καλά μας, έφευγε τρεχάλα από το σπίτι μας στο Ντολμά Μπαζέ και πήγαινε στα Ταταύλα. Στεκόταν μπροστά στην πόρτα της θείας Βελισιώς κουνώντας την ουρά του, τον βλέπανε από το σπίτι και καταλάβαιναν ότι θα ερχόμασταν επίσκεψη».

Η Ευγενία κι η οικογένειά της στην Κωνσταντινούπολη δεν έμεναν βέβαια στο Ντολμά Μπαζέ που ήταν το ανάκτορο του Σουλτάνου. Έμεναν στο ύψωμα ακριβώς από πάνω, σ' ένα σπίτι μέσα σε μεγάλο κήπο, στον οποίο βρισκόταν και το εξοχικό κέντρο-μπυραρία που κρατούσε ο πατέρας της, και που ήταν ιδιοκτησία της Υψηλής Πύλης. Κάθε χρόνο ο πατέρας της πήγαινε να πληρώσει προκαταβολικά το ενοίκιο της επόμενης χρονιάς στο αρμόδιο γραφείο του παλατιού και, για να είναι ευπαρουσίαστος, αγόραζε καινούρια παπούτσια, ώστε να είναι αφόρετα και τσίλικα, και νοίκιαζε άμαξα για να τον πάει και να τον φέρει. Έπαιρνε τον ίδιο τούρκο αμαξά κάθε φορά, που τον προσφωνούσε όλο σεβασμό («Ντοντωράκη εφέντη»).

Ο Θόδωρος είχε έρθει να βρει δουλειά στην Πόλη νεαρό παλικάρι. Μπήκε στον χώρο της εστίασης και σιγά σιγά κατάφερε ν' αποκτήσει δικό του μαγαζί με πολύ καλή πελατεία. Ειδικά τα καλοκαίρια ο κήπος πλημμύριζε από τα τραπεζάκια και τις οικογένειες που έρχονταν να φάνε καλά και να γλεντήσουν μέσα στο δροσερό αεράκι του Βοσπόρου. Ο Θόδωρος είχε τον νου του να σερβίρουν ό,τι εκλεκτότερο και με τον ήρεμο και χαμογελαστό του τρόπο ήταν πολύ

αγαπητός. Έκανε τις οικονομίες του, «Έχω κορίτσια να προικίσω», έλεγε, αλλά λάτρευε και την ιδιαίτερή του πατρίδα και βλέποντας να πουλιέται κάποια στιγμή το σπίτι δίπλα στο πατρικό του, το αγόρασε αισιόδοξα, «Για να έχουν τα δυο μου αγόρια από ένα σπίτι δίπλα δίπλα», είπε. Μόνο που, μακάρια θρονιασμένος στον κόσμο του κι απονήρευτος, δεν συνυπολόγισε κάποιους άλλους παράγοντες, ούτε τη χρονική στιγμή ούτε τον τόπο. Πατρίδα του ήταν η Τσατάλτζα, πάλαι ποτέ Μέτρες, κωμόπολη πάνω στη σιδηροδρομική γραμμή Κωνσταντινούπολης-Αδριανούπολης, στα 65 χιλιόμετρα από την Πόλη, που είχε γνωρίσει τις επιπτώσεις της ρευστής κατάστασης των Βαλκανικών Πολέμων, έχοντας περάσει έναν ολόκληρο χρόνο στην κατοχή των Βουλγάρων, αλλά και τη γενικότερη ανασφάλεια με τις αναταράξεις του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου και του πολέμου στη Μικρά Ασία. Και η χρονική στιγμή ήταν το 1920. Ήδη από το 1908, με την επικράτηση των Νεοτούρκων, είχε αρχίσει να διαφαίνεται ο τεράστιος κίνδυνος. Υπάρχουν έγγραφα του τότε Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ του Γ', στα οποία γίνεται φανερό ότι από πολύ νωρίς, ήδη από το 1910, καθώς από όλες τις γωνιές της Ανατολικής Θράκης έφθαναν μαύρα μηνύματα για τα παθήματα των Χριστιανών, είχε αντιληφθεί το τουρκικό σχέδιο εξόντωσης των Ελλήνων. Όσο για τους ελληνικούς διπλωματικούς κύκλους, είχαν ήδη από το 1914 ακούσει από επίσημα τουρκικά χείλη την πρόταση για ανταλλαγή πληθυσμών, κάτι που είχε κάνει τον Χρυσόστομο Σμύρνης να αντιδράσει έντονα, χαρακτηρίζοντάς την «ανθρωπεμπορία». Και μολονότι ο απλός κόσμος δεν είχε τέτοιες πληροφορίες, υπήρχαν κάποιοι διορατικοί Έλληνες, όπως ο γείτονας του Θόδωρου

στην Τσατάλτζα, που επιδίωξαν να πουλήσουν ακίνητα κι όχι ν' αγοράσουν. Μα ο Θόδωρος δεν ανήκε στην κατηγορία αυτή.